

Avoiding Mekach Ta'os, Geneivas Da'as, and Ona'ah in Today's Competitive Retail Environment

Show# 95 | December 3rd 2016

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פט עמוד ב

לעתיד לבא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבונו של עולם - ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עליהו. אמר ליה: בניך חטאו. - אמר לפניו: רבונו של עולם, ימחו על קדושת שמך. - אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדדקאי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. - אמר לפניו: רבונו של עולם, בני ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קראת להם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך? ועוד, כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם - שבעים שנה. דל עשרין דלא ענשת עליהו - פשו להו חמשין. דל עשרין וחמשה דלילותא - פשו להו עשרין וחמשה. דל תרתי סרי ופלגא, דצלויי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם - מוטב, ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי - הא קריבית נפשי קמך.

תלמוד ירושלמי ברכות פרק ה הלכה ב

והבדלה בחונן הדעת וכו' אם אין דיעה הבדלה מניין.

תלמוד בבלי מסכת חולין דף צד עמוד א

ואיבעית אימא במקום שאין מכריזין: גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר, ואי בעית אימא: משום דקא גניב ליה לדעתיה, דאמר שמואל: אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עובד כוכבים; והא דשמואל, לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, דשמואל הוה קא עבר במברא, א"ל לשמעיה: פייסיה למבוריה, פייסיה ואיקפד. מ"ט איקפד? אמר אביי: תרנגולת טרפה הואי, ויהבה ניהליה במר דשחוטה, רבא אמר: אנפקא אמר ליה לאשקויי, ואשקוייה חמרא מזיגא. וכי מכללא מאי? למ"ד טרפה הואי, א"ל: אמאי תשהא איסורא? למ"ד אנפקא א"ל לאשקויי, אנפקא - חייא משמע.

מקור החיים

נצטרך לצייר בזה כמה ציורים ולהרחיב הדיבור בהן, כדי שממנו יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה. אך שלא יקוץ הקורא בו מפני האריכות, לא אכתוב פה כי אם ציור אחד, ואיה"ש בסוף הספר יבואו עוד ציורים.

אם הוא רואה שאחד רוצה להכנס לחנות לקנות סחורה אצל אחד, והוא מתבונן במבע האיש ההוא כי הוא איש תם (היינו שאיננו חריף כל כך להבין ערמומיות בני אדם), והוא מכיר את טבע בעל החנות ההיא, שכל תשוקתו וחפצו הוא להשיג איש כזה לרמותו, אם בסחורה או במדות ובמשקלות או במקח. צריך לספר לו את ענין החנות ההיא ולהזהירו שלא יכנס בה, אפילו אם כבר פסק עם בעל החנות ההיא שיקנה אצלו. וכל שכן אם הוא רואה בפירוש שאחד רוצה לרמות לחכירו בסחורה (היינו שמפתיהו כי היא מין סחורה פלונית שמפורסמת בעולם למין חשוב (כו) והוא יודע שהוא שקר), או במדות ובמשקלות, או בשיווי המקח*, בודאי צריך לומר לו כדי שלא יבוא לזה, אך מאוד צריך לזהר שלא יחסרו בזה הפרטים הנ"ל במעיף ב'.

* הגה"ה. כגון שהחפץ שווה חמשה זהובים והוא רוצה ליקח ממנו ששה, אבל אם האונאה היא (כו) פחות משתות, אפשר דאין לומר לו, ועיין בבאר מים חיים. אבל במידות ובמשקלות (כח) בכל גווני צריך לומר לו.

באר מים חיים

מהזיקו דצריך בזה ג"כ הפרטים האחרונים. וענין זה כבר ביארנוהו בארוכה בחלק א' בכלל י' עיין שם. (כו) והוא יודע שהוא שקר. אף ששזה המקח שהוא בותן, כיון שאינו רוצה לקנות סחורה זו. וכל שכן אם באמת איננה שזה כל כך. (כז) פחות משתות וכו'. בדין זה היה לי צ"ע, מי נימא כיון דלכתחלה אסור לרמותו אפילו בפחות משתות כמו שנפסק בח"מ בסימן רכ"ז ממילא צריך להגיד לו, או דילמא כיון דהוא ספיקא דדינא כמו שמובא בהרא"ש בב"מ דאפשר דאפילו לכתחלה מותר בפחות משתות, א"כ ממילא אסור מן הדין לילך ולרגל עליו, והוא בכלל לישנא בישא. ואפשר כיון דספיקא דאורייתא הוא, וזיל הכא לחומרא לענין אונאה, וזיל הכא לחומרא לענין סיפור.

(כח) בכל גווני. כי כל דבר שבמדה ושבמשקל אפילו בפחות מכדי אונאה חוזר*.

* הגה"ה. ודע דמ"ש בפנים שלא יחסרו הפרטים הנ"ל, לכאורה הפרט הג', והוא שלא יעשה זה הדבר מצד שנאה, לא שייך רק לדברי הסמ"ע בח"מ בסי' תכ"א סקכ"ח, ע"ש שכתב דהיכא שהוא מצד שנאה אין נפטר במה שהוא מציל עי"ז את חברו, אבל לדברי הט"ז שם בד"ה כדי, שכתב כיון דהוא עושה מצוה בזה אין נפקא מינא בכונתו, לכאורה לא שייך הפרט הזה. אולם באמת כד דייקת גם הט"ז מודה דצריך כאן ג"כ הפרט הזה, דאם יעשה הדבר מצד שנאה לא יושלמו גם שאר הפרטים, דבודאי יחשוב הדבר תיכף לענין רע ויגדיל העולת, ולא יסתכל גם כן אם יצא על ידי סיפורו יותר מכפי הדין, משא"כ בענין דמיירי הט"ז שם. ולענין הפרט הד', ג"ל דאם הוא מכיר את טבע בעל החנות שהוא מרמה תמיד את

מקור החיים

יא. וכל זה אם הוא רוצה להזהירו כדי שלא יבוא לידי אונאה. אבל אם כבר לקח מאחד סחורה, והוא יודע שרימהו, או בשיווי המקח או בשאר חסרונות. תלוי בזה. אם על פי דין תורה אין לו עתה על המאנה כלום, בין מפני שהאונאה בשיווי המקח היתה בפחות משתות, ובין מפני שעבר הזמן כדי שיראה לתגר או לקרובו, או (כט) שאר סיבה שבגללה הפסיד המתאנה, בודאי מי שהולך ומעורר להמתאנה ומראהו איך שפלוני רימהו, עובר על איסור רכילות, כיון דעל פי דין תורה אין לו עליי עתה כלום, שוב לא הוי זה הסיפור כי אם דברים בעלמא, והוא * כרוכל שנוכר בכל מקום שהוא טוען דברים (ל) מזה לזה. ואפילו אם המתאנה שואלו, גם כן (לא) לא יאמר לו האמת. וכל שכן אם הוא רואה שעל ידי דיבורו יכול השכנגדו לבוא לידי הפסד, כגון שיתפסנו, או שלא ישלם לו יתרון המעות שהוא חייב לו עדיין לעסק הזה, בודאי עון גדול הוא למכיא לזה. אבל אם הוא רואה שעל פי דין תורה יהיה הדין עמו (או שיהא יכול לחזור בו מהמקח הרע הזה, או שיחזיר לו האונאה) ואם היה יודע המתאנה לא היה מתרצה לזה, (לב) צריך לומר לו האמת

* ועיין לקמן בסוף ס"ק ל"ד מה שכתבנו שם באם שהוא משער בהקונה וכו' עיין שם יהוא הדין כאן.

באר מים חיים

(כט) שאר סיבה. זה קאי גם על שאר חסרונות, אבל פחות משתות או יותר מכדי שיראה אין שייך בשאר חסרונות כי אם בשיווי המקח, כמו שמבואר בח"מ סימן רל"ב. (ל) מזה לזה. דהלא אף בעד אחד שהולך ומעיד עליו בב"ד אם הוא יודע מתחלה שדבריו לא יתקבלו בב"ד אפילו לשבועה, ויצוייר זה בכמה גווני, אסור לו לילך ולהעיד. והמעיד עובר על לא יקום עד אחד באיש, כמו שמבואר בח"מ בסימן כ"ח בביאור הגר"א שם בשם הספרי, ובכלל לישנא בישא הוא כמו שמוכח להמעין שם, וכבר הארכנו בזה לעיל. (לא) לא יאמר לו. כמו שביארנו בכמה מקומות דאיסור רכילות הוא אפילו אם הוא

דורשו ומבקש ממנו שיאמר לו אם עשה לי פלוני או דיבר עלי פלוני כל שאין בזה תועלת על להבא. (לב) צריך לומר לו. וראיה מב"מ (נ"א). לא שגו אלא לוקח וכו' מאי טעמא לוקח כל היכא דאזיל מחוי ליה, ואמרי ליה אי שעי אי לא טעה, אלמא דמותר לומר לו. ולא תקשה על דברינו הג"ל בענין פחות משתות, דידוע דזו המימרא לא קאי רק לשותות או ליתר, דאילו לפחות משתות לא לתר הוי מחילה כמו שפירשו רש"י ותוספות שם (דף נ"א:) ע"ש.

ודע דכל היכי דמותר לומר, הוא אפילו אם אין שואלו, וכמו שכתבנו בתחלת הכלל ע"ש.

הבריות מותר לגלות בכל גווני אף דיוכל לסבב את תועלתו בעצה אחרת — כדי לפרסם את החנפים, שלא ירמה עוד את בני אדם אחרים. אבל אם לא ראהו רק בפעם הזו שהוא רוצה לרמות לזה, ולא נתחזק עד עתה בזה, נ"ל דאסור לגלות לזה אם הוא יכול לסבב את התועלת בעצה אחרת.

מקור החיים

כאשר הוא, כדי שיוציא מחכירו את אונאתו. אך צריך להיות זהיר באלו האופנים שאכתוב ואלו הן.

יב. (א) שלא יגדיל בסיפורו את העולה או החסרון יותר ממה שהוא.

ב) שתהיה עיקר כוונתו לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, דהיינו לתועלת המתאנה, ולא (ג) לשמוח בקלון המאנה, אף שהוא יודע בעצמו בכירור שהונה אותו המוכר בזה המקח.

וזוה הפרט נכלל עוד ענין אחד, והוא כמעט אותו הפרט בעצמו, דהיינו שישער שתוכל לבוא מזה תועלת, לאפוקי אם הוא יודע את מבע המתאנה, שלא איש דברים הוא לילך בדינא ודיינא, ולבקש אנשים שיעזרוהו בענין זה, רק יכאיב לבו בלבד בסיפורו, ויכניס לו שנאה בלבו על השכנגדו, (לד) אין לומר לו, וביותר אם שואלו באופן זה, ובאופן הראשון שציירנו, דהיינו במקום שעל פי דין אסור להזור מזה המקח, מצוה לשבח המקח בפניו, ואין בו פשום מדבר שקר תרחק (כמו שאמרו חז"ל בכתובות י"ג. הרי שלקח מקח רע מן השוק וכו' הוי אומר ישבחנו בעיניו).

ג) אם הוא משער שדבריו יהיו נשמעין להמאנה בהוכחה להחזיר האונאה, ויכיה אותו בינו לבין עצמו להחזיר האונאה, ולא יגלה לנידון.

ד) אם יכול לסבב את התועלת (לה) בעצה אחרת, שלא יצטרך לספר הגנות עליו, לא יספר.

ה) שהאיש שהוא מספר לו, לא יהיה בטבעו הולך רכיל, דאם הוא מכירו

באר מים חיים

לג) ולא לשמות בקלון, כי אפילו בשאר עונות שאין שום צד זכות על העושה, כתבנו לעיל כמה פעמים בתנאי המספר שצריך לזהר בזה מאוד, וכ"ש בזה שמצוי הוא מאוד שהמאנה בעצמו אינו יודע שהונה אותו, שהוא סבור שהסחורה שוה המקח הזה, או שאר אמתלאות שעיי"ז כהיתירא דמיא להו.

(לד) אין לומר לו, וזה איסורא הוא, ולא מדה טובה בעלמא.

ידע ממי קנה, הרי היה צריך לגלות לו האמת כדי שיוציא את אונאתו או להחזיר את המקח וכמ"ש בפנים, ובהכי אתי שפיר דדקדקה הגמרא מן השוק, משא"כ בענינינו דהלוקח מכיר את המוכר, ובסיפורו יכניס שנאה בלבו עליו, אסור מן הדין.

אם לא שהוא משער בקונה, שאם לא יגלה לו האמת יכנס עוד הפעם לאותה החנות וירמהו החנוני, צריך לגלות לו כיון שנשלמו שאר הפרטים.

(לה) בעצה אחרת. פירוש, דיוכל לסבב שיתגלה לו ממילא ולא יצטרך לספר לו, יעשה כן ולא יגלה לו. והראיה מסנהדרין (י"א.) וכי דילטור אני, לך הטל גורלות. וכדעיל בחלק א' בכלל י" ס"ק י"א עיי"ש.

חו העצה אינה שייכת רק בענינים שאיירינן בכלל זה ובחלק א' כלל י"א אבל

ומאי דמשמע מלשון הגמרא דכתובות (י"ז.) מכאן אמרו מי שלקח מקח רע מן השוק וכו' מכאן אמרו חכמים וכו' דמשמע דמדה טובה בעלמא היא, זה אינו, דשם הלא איירי מן השוק שמתקבצים שם הרבה אנשים, ולא שייך בזה רכילות, דעל מי יכניס שנאה בלבו, כי מסתמא לא ידע ממי קנה, (דאם

מקור החיים

במדה גרועה הזו, ומסתמא יספר למוכר איך שפלוגי אמר לי שהסחורה הזו היא רעה או שאיננה שוה דמי המקה שנתן בעדה, צריך עיון אם מותר לספר לאיש כזה האמת, כי הוא מכשילו באיסור רכילות. ומכל מקום נראה, דאם הוא משער שאם יזהירו שלא יגלה את שמו, ישמע לו, יעשה כן.

יג. כל זה דיברנו, אם הוא מכיר להמתאנה בטבעו, שכאשר יודע לו האמת מהאונאה, לא יעשה לו שום דבר מעצמו, רק יתבענו לבית דין ויעשה על פי דין תורה. אבל אם מכירו בטבעו שכאשר יודע לו מזה יעשה דין לעצמו, ויתפסנו, או שיחזור לו הסחורה, או לא ישלים לו המעות שנשאר חייב לו בלי שום בית דין, יש לזהר מלגלות לו, כי כדי שינצל מעצם דיבור האסור צריך לזה עוד שלושה פרטים:

(א) שיהיה ידוע ענין זה של אונאה, דהיינו מה שהונה אותו, למספרים עצמם. לא כן אם שמעו מפי אחרים שיש אונאה במקה הזה, (לו) אסורים לומר לו.

(ב) שיהיו (לו) המספרים שנים.

(ג) שלא יסובב היזק להמאנה על פי דיבורם, יותר מכפי הדין שתיה יוצא על

כאר מים חיים

בכל שאר עניני לשה"ר ורכילות, הכל אסור, בין אם מספר לו בפירוש ובין אם מסבב לזה, וכדלעיל בחלק א' כלל א' ס"ח ובכלל ג' ס"ד ע"ש.

(לו) אסורין לומר לו. אפילו בשנים וכל שכן ביחיד. דכיון דהשומע דבר כזה אסור על פי דין להאמין בהחלטה שדבר זה אמת הוא, אפילו שמע מהרבה אנשים, כל זמן שלא העידו עליו בב"ד שהונה אותו, וכמו שמבואר בכלל ז' בחלק א' דאיסור קבלת לשה"ר הוא אפילו אם שמע מהרבה אנשים, ורק לחוש מותר. (ואין להתיר להאמין מטעם מילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי אינשי, דנראה דלא שייך כלל זה כי אם בעד אחד שהעיד על אשה שמת בעלה. וכן ביבמות (ע"ח). בגמרא שאני התם דהא שמואל וב"ד קיים ועי' ברש"י שם, וכן בקידושין (מ"ד). כמן ימא לטיגני ועי' בתוס' שם, וכן בר"ה (כ"ג:) קדושה לירחא וכו'. דשם אם שקר הוא, עביד מאוד לאיגלווי השקר. דאין דרך לו לנטות ימין ושמאל.

מה שאין כן הכא, אפילו אם באמת שקר אמר, דבקיאים ישומו אותה שהיא שוה יותר, עדיין יאמר שלפי דעתו איננה שוה יותר.

וגם מטעם זה אין שייכת כאן ג"כ הסברא דשלת ואחוי בקידושין (ס"ו:) ע"ש, דדוקא במקוה ובעל מום שחסרונו ניכר לכל בזה אין שייך שישקר דעשוי מאוד להתברר משא"כ בענינו) וכל שכן דאסור לספר לאחרים במקום שמשער שע"ז יבא הפסד להנידון.

ועוד דכבר ביארנו דכיון דעל פי דין עד מפי עד הוא, ולא יהיה כח בדבריהן להוציא ממנו ממון בבית דין ע"ז, ממילא אין להם רשות לסבב הפסד בדבריהן.

וכל זה אפילו אם אותן שסיפרו להן הם בקיאים בשומא, דאי לאו הכי אין אנו צריכין לכל הסברות שכתבנו. (לו) המספרין שנים. כיון שיסובב ע"י דבריהן הפסד ממש, וכמו שביארנו לעיל בס"ק י"ז כמה ראיות לזה שאין רשות לאדם לסבב בדיבורו דבר שבבית דין לא היה מועיל דיבורו שיסובב דבר זה, וא"כ אם היה מעיד עליו בבית דין ביחדי שהונה אותו בודאי לא היו בית דין מפסידין ע"ז להמאנה.

ודע דפרט זה אין שייך רק בסחורה שאין מצויין לה בקיאים במקום הזה, שיתברר ע"ז

מקור החיים

ידם בכית דין. אבל אם (לה) מכירין את טבעו של המתאנה, שיפסיד להמאנה יותר מכפי הדין, ולא יציית דינא אחר כך להמאנה, אסור לגלות לו בכל גוונא. ועם הארבעה פרטים הראשונים יש בסך הכל שבעה פרטים, ואינן מצוי שיתקבצו כולם, ואפילו אם יתקבצו אינן מועיל רק להנצל מעצם דיבור האסור, אבל על כל פנים ממסייע ידי עובדי עבירה לא נפיק, שעל פי דין אסור לו להשומע לעשות מעשה על פי דיבורם, אפילו אם סיפרו לו הרבה אנשים, כל זמן שלא העידו עליו בבית דין, והרשוהו בית דין לעשות כן, כמבואר לעיל בכלל ו' סעיף ט' וי'. על כן יש לזוהר מאוד מלגלות לאיש שטבעו לעשות דין בעצמו בלי רשות מבית דין, ועיין לעיל בסעיף ו'.

ועתה אחי ראה גם ראה, איך שבעוונותינו הרכים כמה וכמה אנשים נכשלין בזה מאוד, שכאשר אחד לוקח סחורה מחנות וקנה אותה במשיכה כדין, ומראה לחבירו אם שוה המקח ששילם או לא, לא די שאינו משכחו, עוד הוא מגנהו לומר: כי רימה אותך מאוד. ואינו מדקדק על עצמו בשעת מעשה לידע היטב את מקחה כפי מה שהיא נמכרת עתה בשוק, כי כמה פעמים משתנה השער בזמן קצר. וגם לידע כמה הונה אותו, אם יש בו שיעור אונאה על פי דין תורה. וגם מתי הונה אותו, כי אולי כבר עבר השיעור כדי שיראה לתגר ולקרובו, וללא תועלת יהיה, רק בדבריו יכנים שנאה חזקה בלבו על השכנגדו, והוא רוכל ממש שטוען דברים מזה לזה. והרבה פעמים אירע שמשנאה דיבר עליו, ונתברר אחר כך כי שוה המעות שנתן בעדו. והרבה פעמים אירע מזה הפסד מעות להשכנגדו, כי יסיתוהו לאמור: לך החזר לו הסחורה וטרופ אותה בפניו, ואם אתה מתבייש בעצמך שלח אותה לו על ידי אחר, ואם לא ירצה לקבלה ממך לא תשלם לו המעות שאתה חייב לו לסחורה זו או מכבר, (וכמה פעמים תוא זה שלא כדין, וגזל ועושק ממש הוא), וכשתוא מביא את הסחורה למוכר, והמוכר אינו רוצה לקבל ממנו, באומרו שהוא מפסידו שלא כדין תורה, באים לידי מריבה ונאצות גדולות אחד לחבירו.

ראה כמה רעות עשה הרוכל הזה: שעבר על לאו דלא תלך רכיל בעמך, (אם אינו מדקדק על עצמו כמה שכתבנו לעיל); ועל לפני עור לא תתן מכשול, שיעץ

באר מים חיים

בזה רק פרט דשנים, אבל כל שאר הפרטים והסברות שנוכרים בענין זה שייכים גם בזה. (לה) מכירין את טבעו. וביותר מצוי דין זה באיש שמכירין אותו מכבר שבכמה מקומות נשאר חייב לסחורה, והוא לונה רשע ולא ישלם, ולהחזוני הזה נשאר חייב ג"כ לסחורה, וידוע הוא שלאיש כזה אם אחד יאמר לו שפלוגי הונה אותך, יגרע

שהונה אותו, לפיכך אסור ביחידי לגלות להמתאנה את הונאתו כיון דעי"ז יפסיד ממון לשכנגדו, אבל אם הוא טעות דגלוי לכל, וממילא כשהיה בא עמו לבית דין היה הדין עמו, מותר לספר לו אף ביחידי, דבאמירת המספר לא נעשה לו היזק, דכשהיה בא עמו לדין היה ג"כ יוצא חייב. וזה אינו מועיל רק להנצל מעצם דיבור האסור, ולא חסרנו

מקור החיים

לחבירו להחזיר לו הסחורה שלא כדת או שאר הפסידים; ולכוא על ידו ידי מחלוקת; לעבור על לאו דלא תונו איש את עמיתו; ולכמה לאוין אחרים שיוצאים על ידי מחלוקת רהמנא ליצלן. ואם כן מה מאוד ראוי ליזהר שלא להתערב בענינים כאלו, אם לא שיתבונן היטב בכל מה שכתבנו לעיל, ואז יהיה ה' בעזרו שלא יכוא שום מכשול על ידו.

יד. אם (לט) נעשה דבר לראובן שלא כהוגן, אך לא נודע לו מי עשה לו את הדבר. ובא ראובן זה ושאל לשמעון מי עשה לי את הדבר הזה, אף שהוא מבין שראובן חושדו בזה, אסור לגלות לו את שם העושה, אף שהוא ראה בעצמו. רק ישיב לו: אני לא עשיתי את הדבר, (אם לא שהוא דבר אשר אפילו אם לא היה חושדו כלל בזה, ולא היה שואלו, היה גם כן צריך לספר לו מעצמו, כגון שנשלמו בו כל הפרטים הנ"ל בתחלת הסימן וכמו שכתבנו לעיל בסעיף ז'), וכמו שנתבאר לעיל בחלק א' בכלל י' בסעיף י"ז לענין לשון הרע, ועיין שם היטב, כי כל הסברות הנזכרות שם במקור החיים ובבאר מים חיים בין לענין דינא ובין לענין לצאת ידי שמים, שייך גם בזה.

הג"ה. אך יש ליזהר, שלא לתורות קולא מזה הדין לענין אם היה הוא גם כן מן המניין, כגון לפי מה שמצוי בענין טובי העיר, שיושבים ומעיינים בדבר הנהגת אנשי העיר, אפילו אם הוא לא הסכים עמהם בענין זה, ולפי דעתו שלא כהוגן הוא מה שהסכימו בענין החוץ נגד ראובן, אך הם רבו עליו וביטלו את דעתו. ואחר כך בא ראובן ושואלו, אם גם ידו היתה בענין זה, אף שראובן חושדו בזה, אף על פי כן (מ) אסור לו מן הדין להשיב אפילו בלשון אני לא עשיתי את הדבר הזה, וכל שכן לגלות בפירוש את שמם, ורוכל מיקרי עבור זה, וכמו שביארנו לעיל בחלק א' כלל ב' סעיף י"א עיין שם היטב.

פז. ועתה נבוא לבאר מה שנמשלין בזה הרבה אנשים, ואצייר ציור אחד, וממנו יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה.

לפי מה שמצוי, שאחד מביא סחורה לעיר למכור ובאים אצלו קונים חרבה, ורגיל מאוד שמי שאין לו מעות בשעת מעשה הוא כורך סחורה ומבקש מהמוכר שלא ימכור את הסחורה לאחר כי הוא ילך ויביא לו מעות. ובתוך כך באים אצלו קונים אחרים ומפצירים בו הרבה שימכור להם אותה הסחורה שבירר הראשון, ונתרצה להם. ואחר כך כשבא הראשון ומבקש מאתו שיתן לו את הסחורה שבירר

באר מים חיים

לו עבור זה כפלי כפלים בלי שום טענה ומענה, לאנשים כאלו בודאי אסורין לגלות שום ענין.

(לט) נעשה דבר. ע"י לעיל בחלק א' (מ) אסור לו. מקור לזה עיין לעיל בחלק א' כלל י' בסעיף י"ז בבמ"ה ותדע את הדין הזה

ומקורו בכל פרטיו, כי כל הסברות ששייכים שם דאירינגן לענין לשה"ר שייך גם בעניננו לענין רכילות.

(מ) אסור לו. מקור לזה עיין לעיל בחלק א' כלל י' בסעיף י"ז בבמ"ה.

רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ד סימן כ

ויראה דבכל שאר דברים אפי' פחות משתות אסור לאנות את חבירו אם יש בו שוה פרוטה כיון שידוע שאין מקחו שוה כל כך. דרחמנא אמר אל תונו בכל דבר שיש בו שיווי ממון הזהירה תורה שלא יאנה את חבירו אלא שאמרו חכמים דעד שתות הוי מחילה לפי שכך דרך מקח וממכר לפי שהלוקח והמוכר אינם יכולין לכוין דמי המקח בצמצום. ודרך העולם למחול טעותם עד שתות. שאף אם יבא המתאנה לערער לא ישומו השמאין בשוה זה יאמר יש בו אונאה וזה יאמר אין בו אונאה הלכך מקבל עליו שתיקה ואין מערער ומוחל (המוכר). אבל אם המוכר בקי בערך מחבירו והלוקח אין בקי כל כך או אם הלוקח תגר ובקי בערך מקחו יותר מן המוכר אל יאנו זה את זה אם לא שיפרש. חוץ ממטבע כל זמן שלא הגיע לכדי אונאה מותר לכתחלה להוציאה ביפה. שגם אחר יקבלנה מידו ביפה ואין בו הפסד. כלל או שמא כיון דדרך מקח וממכר בכך דלפעמים הלוקח חפץ במקח זה ומוסיף עליו דמים יותר מכדי שויו ופעמים שהמוכר מזלזל בשומתו בממכרו לפי שאין חפץ זה ערב עליו או שהוא דחוק למעות הלכך עד שתות הוי בכלל דמי מקח ואין כאן שם אונאה כלל וצ"ע. וירא שמים יצא ידי כולם.

ערוך השולחן חושן משפט סימן רכז סעיף ז

מדברי הרא"ש ז"ל יש ללמוד דאונאת שתות אינה אלא בסחורה שאין כולם מוכרין בשוה בצמצום כמ"ש בסעיף ב' מדתלי בשומת השמאין וגם מטעם שלפעמים המקח ערב עליו וזה אינו שייך בדבר המצוי הרבה וכולם מוכרין בשוה בצמצום בקמח ולחם ומלח וכה"ג וגם בספיקו נ"ל מדבריו שהספק אינו אלא במקום שיש עילה להמוכר לתלות שהלוקח יודע המקח אלא שחפץ במקח זה אבל במקום שהמוכר מבין שמהלוקח נעלם המקח והמוכר יודע שיש בזה אונאה פרוטה אסור לו להנות אם לא שיגלה לו ואם אינהו עבר בלאו וכן לוקח להמוכר [ומתורץ קושית הט"ז] עוד נ"ל דבר אחד מדבריו לקולא במיני סחורות שאין כל בעלי חנויות מוכרין אותם בשוה שיש משתכר הרבה בסחורה זו ויש שמסתפק במועט אין שייך כלל אונאה למי שמשתכר הרבה כיון שדרך המסחר כן הוא כיון שיש שמוכרים במקחים כאלו דהא הרא"ש ז"ל לא תלה הספק אלא משום דלפעמים הלוקח חפץ במקח זה דאז יש סברא לאסור ומשמע להדיא דאין כאן מוכרין במקח כזה אבל כשיש מוכרין במקח כזה אין בזה צד אונאה ופשיטא שאין להביט על אותם החנונים המזלזלים במקחים ומוכרין בזול שמקלקלים לעצמם ומקלקלין דרכי המסחר והם ישאו עון וכבר אמרו חז"ל [ב"ב צ"א א] מתריעין על פרקמטיא שהוזלה ואפילו בשבת וכמ"ש באו"ח סי' תקע"ו.

חידושי ר' חיים הלוי הלכות מכירה פרק טו הלכה א

המוכר לחברו במדה במשקל או במנין וטעה בכל שהוא חוזר לעולם שאין הוניה אלא בדמים אבל בחשבון חוזר, כיצד מכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצאו מאה ואחד או תשעה ותשעים נקנה המקח ומחזיר את הטעות ואפילו לאחר כמה שנים, וכן אם נמצאו המעות חסר או יתר מן המנין שפסקו חוזר וכו' עכ"ל.

ובהשגות ז"ל אינו מחוור פעמים שאין המקח נקנה שאם רצה לחזור עד שלא השלים חוזר כגון שהיה תופס לפניו שק של אגוזים ואמר לו הילך שק זה שיש בו סאה של אגוזים בדינר ונטלו והלך לו ומדדו ולא מצא מדתו הרי זה חוזר ואף על פי שרצה זה להשלים וכו' עכ"ל. והנה הרשב"ם בב"ב דף ק"ג ע"ב הוכיח דבטעה במדה ובמשקל עצם המקח בטל, מהא דאיתא בב"ב דף צ' [ע"א] אמר שמואל אין מוסיפין על המדות יותר משתות וכו' אלא משום אונאה דלא ליהוי ביטול מקח והאמר רבא כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר, הרי להדיא דפירושא דחוזר היינו ביטול מקח, ולפי זה קשה על הרמב"ם שפסק דהמקח קיים אלא שצריך להחזיר הטעות. [ועיין ברשב"א קידושין דף מ"ב שסובר ג"כ כדעת הרמב"ם, ומפרש להסוגיא דב"ב דפרכת הגמ' היא רק דהרי ליכא נפקא מינה בין פחות משתות ליתר משתות, ואם בפחות משתות המקח קיים ומחזיר הטעות ממילא דהוא הדין גם ליתר משתות דאין המקח מתבטל על ידי זה, כיון דליכא הכא שיעורא דשתות, וזהו דמייתי הגמ' על זה מילתא דרבא דאפילו פחות מכדי אונאה חוזר ללמדנו דטעות של מדה ומשקל אינו בכלל דין אונאה, וממילא דפחות משתות ויתר משתות שוין הם בזה, אבל אה"נ דבטעה במשקל ובמדה המקח קיים, עיין שם].

והנראה לומר בזה, דעד כאן לא קאמר הרמב"ם דהמקח קיים, רק כשהיתה דעת שניהם שוה בפסיקת המדה, ורק דאח"כ חיסר לו מהמדה שפסק עמו, וכגון בגוונא שהזכיר הרמב"ם שמכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצאו תשעים ותשעה, ובזה הוא דס"ל להרמב"ם דעצם המקח אינו מתבטל ע"י טעותו במנין, אלא שיחזיר לו מה שפסק עמו, משא"כ התם בב"ב דאיירין לענין הוספה על המדות, דהטעות התם הוא בגוונא שהלוקח יהיה סבור על המדה הגדולה והמוכר תהיה דעתו על המדה הקטנה, ונמצא דהם מחולקין בעצם פסיקת המכר, א"כ הרי לא שייך הכא לומר שיחזיר לו טעותו ויתקיים המקח, דהרי אם יחזיר הטעות הרי יהדר אז הדין טעות אצל חברו שנתכוין על המדה האחרת, וממילא דהמקח בטל, כיון דעצם הפסיקה נעשה בטעות. אלא דעדיין צ"ע, דא"כ מאי מייתי הגמ' על זה מהך דרבא דכל שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר, כיון דבהך דרבא ליכא ביטול מקח, והכא איירין לענין ביטול מקח, וגם דלמה צריכין הכא לדינא דטעה בדבר שבמדה ושבמשקל חוזר, כיון דהכא הרי בלאו הכי אין כאן פסיקה, כיון דלא כווננו שניהם לדעת אחת, ומאי מייתי הגמ' הכא הך דרבא, וצ"ע.

והנראה לומר, דהנה לכאורה יש לעיין בכל אונאת שתות דעלמא דקי"ל דקנה ומחזיר אונאה, ויעו"ש ברמב"ם בהל" מכירה שם שפסק דאפילו אם המאנה לא ידע שמאנהו גם כן הדין כן דקנה ומחזיר אונאה, וצ"ע דכשמחזיר האונאה א"כ הא הוי לגביה טעות בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין דחוזר, דהרי הוא היה סבור שמכר לו החפץ ביותר ונמצא שהמכר נעשה בפחות, וא"כ המאנה יבטל את המקח כמו כל טעות שבמדה ושבמשקל דחוזר, ונהי דאונאה לא הויא דהא החפץ נמכר עתה בשויו, אבל טעות מיהא הוי לגבי המחזיר האונאה, ונמצא דלא נתקיים המקח כמו שעשו, וגם דנתבטלה הפסיקה, ואמאי אין המאנה יכול לחזור. ואשר יראה מוכרח בזה, משום דבכל אונאת שתות, אי משום דין טעות הלא שתות שוה לפחות משתות דהיה צריך להיות המקח קיים כמו שפסקו זה עם זה, והא דבשתות מחזיר אונאה, הוא רק מגזירת הכתוב בפני עצמו

הנאמר באונאה דשתות קנה ומחזיר אונאה, וא"כ הא נמצא דמשום עצם מעשה המקח לא היה צריך להחזיר כלל אונאה, ורק דדין תורה הוא שיחזיר, מדין החזרת אונאה שהוא זה דין וגזירת הכתוב בפני עצמו כמו החזרת גזילה. אשר ע"כ שפיר המקח מתקיים ולא דיינין ביה דין טעות לגבי המאנה וביטול הפסיקה, כיון דמדין תורה הוא שמחזיר ולא משום עצם מעשה המקח, ע"כ לא דיינין ביה דין טעות על ידי זה בהמקח. אכן כל זה הוא באונאה, דדין החזרתו הוא מגזירת הכתוב, משא"כ בטעות במדה ובמשקל ובמנין, דדין החזרתו לאו משום דין אונאה קאתיין עלי', כי אם דהוי טעות מעיקרא, א"כ ממילא דכשמחזיר את הטעות הא נמצא דבטלה הפסיקה לגבי המחזיר שנתכוין על המדה האחרת, וא"כ ממילא דבטל המקח, כיון דלא נתקיימה הפסיקה מעולם, וכמו שנתבאר. ולפי זה הרי ניחא הא דמייתי הגמ' לענין הוספה על המדות הך דרבא דכל שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר, דעיקרו בא לאשמעינן דכל שבמדה ושבמשקל אין בו משום דין אונאה כי אם דין חזרת הטעות דמעיקרא, אשר על כן ממילא, דהיכא דהמוכר והלוקח לא כווננו שניהן לדעה אחת בפסיקת המדה המקח בטל, משום דלגבי כל אחד הוי טעות בדבר שבמדה דחוזר מעיקרא, ונמצא דאין כאן פסיקה השוה לשניהם, ואין כאן מקח כלל.

שו"ע חושן משפט - סימן רלב סעיף א

המוכר לחבירו במדה ובמשקל או במנין, וטעה בכל שהוא, חוזר לעולם, שאין אונאה אלא בדמים אבל בחשבון חוזר. כיצד, מכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצאו ק"א או צ"ט, נקנה המקח ומחזיר הטעות ואפילו אחר כמה שנים. וכן אם נמצאו המעות חסר או יתר מהמנין שפסקו, חוזר. ואפילו לאחר שקנו מידו שלא נשאר לו אצל חבירו כלום, חוזר, שקנין בטעות הוא:

שו"ע חושן משפט - סימן רלב סעיף ג

המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלים, ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפי' לאחר כמה שנים, שזה מקח טעות הוא, והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום. אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום, ה"ז מחל ואינו יכול להחזיר: